

TADEUSZ MARSZAŁ*

Rozwój przestrzenny Szadku w *Studium historyczno-urbanistycznym* J. Goldberga

STRESZCZENIE | Przeglądowe kompendium wiedzy na temat dziejów miasta zostało zawarte w nigdy nieopublikowanym i istniejącym jedynie w formie maszynopisu opracowaniu autorstwa Jakuba Goldberga *Studium historyczno-urbanistyczne Szadku* z 1961 r. Autor, wybitny historyk polsko-izraelski, w latach 2010–2011 był członkiem rady redakcyjnej „Biuletynu Szadkowskiego”.

Studium składa się z sześciu rozdziałów, z których cztery pierwsze dotyczą dziejów Szadku od czasów średniowiecza do XIX w. Artykuł przywołuje drugą część opracowania J. Goldberga – obejmującą dwa rozdziały i załączone materiały graficzne – odnoszącą się do rozwoju przestrzennego miasta.

SŁOWA KLUCZOWE | Szadek, rozwój przestrzenny, J. Goldberg

W dwudziestym tomie „Biuletynu Szadkowskiego” została opublikowana pierwsza historyczna część opracowania przygotowanego w 1961 r. przez Jakuba Goldberga pt. *Studium historyczno-urbanistyczne Szadku*. Mimo że nigdy nie ukazało się ono drukiem i istnieje jedynie w formie maszynopisu, to było wielokrotnie przywoływane w literaturze historycznej. Najprawdopodobniej jedyny egzemplarz tej pracy, wykonanej na zlecenie Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej (podlegającej Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi), zachował się w Archiwum Państwowym w Łodzi¹. Opracowanie to w czasach PRL-u zostało uznane, z trudnych do zrozumienia dziś

* Tadeusz Marszał, prof. dr hab., Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych, Instytut Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, e-mail: tadeusz.marszal@geo.uni.lodz.pl, <https://orcid.org/0000-0002-6388-1867>

¹ Zob. zespół: 39/825/o Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i Urząd Wojewódzki w Łodzi; seria 9: Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury, jednostka 2848.

powodów, za materiał zawierający informacje niejawne, czego wyrazem było nadanie mu klauzuli poufności.

Sylwetka Jakuba Goldberga, autora studium, pracownika naukowo-dydaktycznego Uniwersytetu Łódzkiego, a później profesora Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie i dyrektora Centrum Badań Historii i Kultury Żydów Polskich, została szerzej przedstawiona w artykule opublikowanym w poprzednim tomie „Biuletynu Szadkowskiego”².

Studium historyczno-urbanistyczne Szadku autorstwa J. Goldberga liczy 30 stron maszynopisu. Do tekstu dołączonych jest osiem map i jedno zdjęcie. Na strukturę treści (oprócz krótkiego wstępu i umieszczonego na końcu spisu załączonych materiałów kartograficznych i ikonograficznych) składa się sześć rozdziałów, z których cztery pierwsze dotyczą dziejów Szadku od czasów średniowiecza do XIX w. Kolejne dwa rozdziały poświęcone zostały problematyce rozwoju przestrzennego miasta, przy czym ostatni fragment pracy zawiera podane w bardzo skondensowanej formie uwagi dla projektantów.

Opracowanie zostało przygotowane z wykorzystaniem kilku podstawowych pozycji literatury, opisujących dzieje miasta. Najważniejsza z nich to jedyna wówczas, wspomniana już, drukowana monografia miasta autorstwa A. Parczewskiego z 1870 r.³ Ponadto J. Goldberg korzystał z informacji o Szadku zawartych w publikacjach podejmujących tematykę o szerszym zakresie merytorycznym, tj. z pracy H. Grossmana na temat struktury społeczno-gospodarczej Księstwa Warszawskiego⁴, A. Mączaka dotyczącej sukiennictwa wielkopolskiego w okresie późnego średniowiecza i renesansu⁵ oraz niemieckojęzycznej publikacji E.O. Kossmanna traktującej o niemieckim osadnictwie w regionie łódzkim⁶. Część historyczna zawiera również wiele informacji pozyskanych z innych źródeł

2 Zob. T. Marszał, *Historia Szadku w „Studium historyczno-urbanistycznym” J. Goldberga, „Biuletyn Szadkowski”* 2020, t. 20, s. 37–54. J. Goldbergowi poświęcony został także tom jubileuszowy: R. Stobiecki, J. Walicki (red.), *„Należę do polskiej szkoły historycznej”. Studia i szkice ofiarowane prof. Jakubowi Goldbergowi z okazji odnowienia doktoratu na Uniwersytecie Łódzkim*, Łódź 2010.

3 A. Parczewski, *Monografia Szadku*, Warszawa 1870.

4 H. Grossman, *Struktura społeczna i gospodarcza Księstwa Warszawskiego na podstawie spisów ludności 1808–1810*, Warszawa 1925.

5 A. Mączak, *Sukiennictwo wielkopolskie XIV–XVII wieku*, Warszawa 1955.

6 E.O. Kossmann, *Die deutschrechtliche Siedlung in Polen: dargestellt am Lodzer Raum*, Lipsk 1937.

drukowanych⁷ oraz pochodzących ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych (Archiwum Skarbu Koronnego, Archiwum Królestwa Polskiego, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych, Komisja Województwa Kaliskiego, Księgi ziemskie szadkowskie)⁸ czy Biblioteki PAN w Krakowie⁹.

Poniżej publikujemy drugą część opracowania J. Goldberga, odnoszącą się do rozwoju przestrzennego miasta. Pomimo że większość informacji zawartych w pracy polsko-izraelskiego historyka można znaleźć także w innych publikacjach poświęconych historii Szadku, niewątpliwie opracowanie to, przygotowane przed blisko sześćdziesięciu laty, zawiera treści, które wzbogacają naszą wiedzę o tym jakże ważnym niegdyś na mapie Polski ośrodku miejskim. Opracowanie zamykają bardzo ogólne sugestie dotyczące rozwoju przestrzennego miasta w przyszłości. Dodatkowo na końcu pomieszczono zestaw materiałów graficznych, na który składa się kilka XIX-wiecznych planów miasta oraz przedruk ryciny szadkowskiego kościoła z 1869 r.

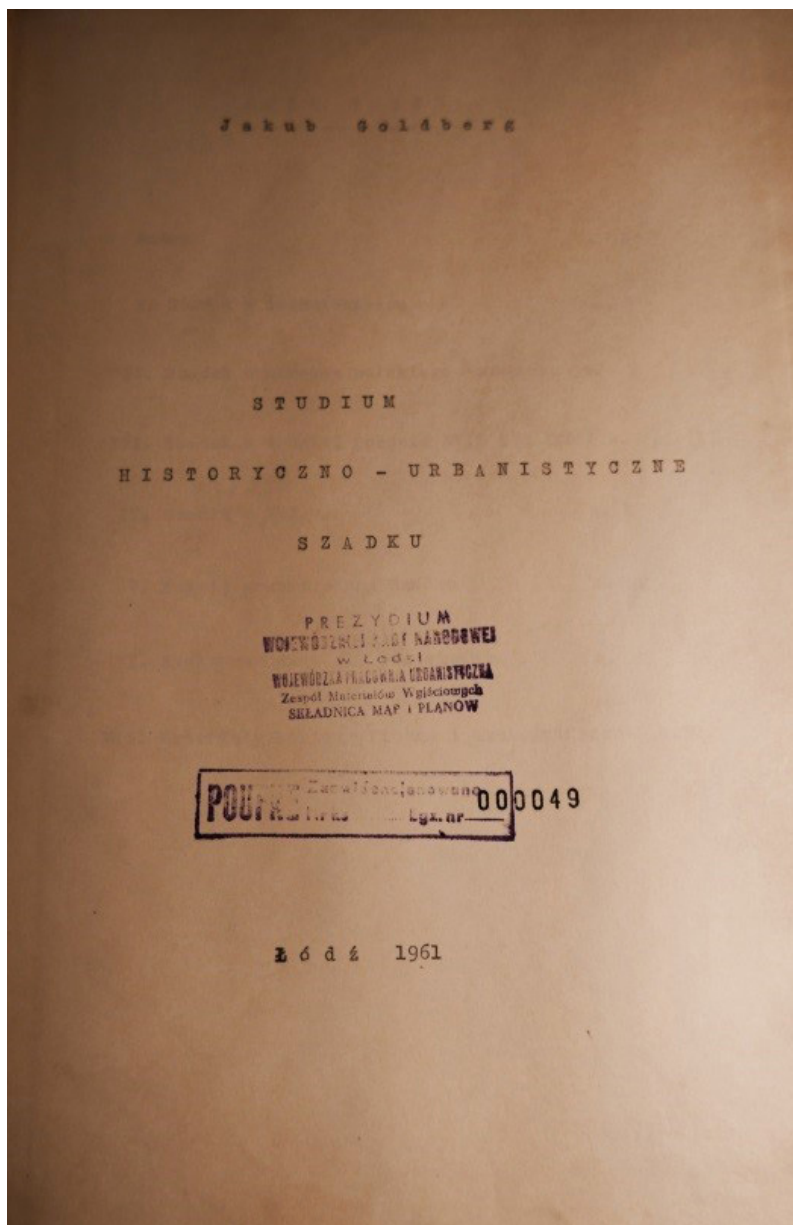
Rozwój przestrzenny Szadku

Początki Szadku związane są z miejscem, w którym stoi obecny cmentarny kościółek pod wezwaniem św. Idziego, leżącym dzisiaj na terytorium Wielkiej Wsi. W dokumencie z 1372 r. oraz w źródłach z XVI i XVII w. wymieniona jest nazwa antiqua Szadek. Dowodzi to, że skoro istniał dawny, więc musiał być i nowy Szadek. Potwierdza to protokół wizyty kościelnej odbytej około 1790 r. i stwierdzającej, że wymieniony kościół św. Idziego jest starszy od fary, która spalona została w czasie najazdu krzyżackiego w 1331 r. Należy jeszcze zaznaczyć, że kult św. Idziego był szczególnie silnie propagowany za panowania Władysława Hermana i wówczas imieniem tego świętego nazwano szereg kościołów i różnych instytucji duchownych.

7 A.C. Holsche, *Geographie und Statistik von West- Süd- und Neu-Ostpreussen*, t. II, Berlin 1802; *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1564–1565*, cz. I, Bydgoszcz 1961 oraz *Źródła dziejowe*, t. XIII, Warszawa 1883.

8 Archiwum Główny Akt Dawnych: Archiwum Skarbu Koronnego, oddział XLVI, nr 103d, oddział XLVI, nr 104, oddział XLVI, nr 111; Księgi ziemskie szadkowskie 71/72, 76, 91; Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych 1784; Komisja Województwa Kaliskiego 1123, 1126; Archiwum Królestwa Polskiego 85, cz. II.

9 Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 575/II.

Ryc. 1. Okładka *Studium historyczno-urbanistycznego Szadku* autorstwa J. Goldberga.
Źródło: fotografia własna, 2019 r.

Jednak później miasto ulokowało się w pewnym oddaleniu od wspomnianego kościoła i ukształtowało się na obszarze obecnie przez nie zajmowanym. Ale dzisiejsza Wielka Wieś była macierzystym terytorium Szadku i jeszcze do XVII w. stanowiła jego integralną część. Obszar ten podlegał również jurysdykcji miejskiej i posiadał charakter przedmieścia noszącego nazwę Podgórze. Trudno jest określić dokładniej przyczyny, jakie spowodowały przesunięcie się właściwego ośrodka miejskiego w kierunku północnym. Proces ten nastąpił na przełomie XIII–XIV w. Fara – obecny kościół parafialny, uległa zniszczeniu w 1331 r., co wskazuje, że w początkach XIV w. życie miejskie skupiało się wokół powstałego rynku, a najbliższe otoczenie kościoła św. Idziego było już wówczas oddalone od obszaru zwartej zabudowy miejskiej. Najstarsza część miasta już w średniowieczu stanowiła tylko przedmieście. Oddalenie skupiska miejskiego od macierzystego miejsca jest zjawiskiem na ogół spotykanym we wcześniejszych polskich ośrodkach miejskich, które związane jest m.in. z przemianami o charakterze prawno-ustrojowym, wywierającymi również wpływ na rozwój układu przestrzennego.

W XVII w. Podgórze uległo jeszcze silniejszej separacji wskutek postępującej agraryzacji Szadku, a przedmieścia już z natury rzeczy posiadały charakter bardziej rolniczy. Proces agraryzacji doprowadził do zmiany struktury gospodarczej, ale nie mógł wpłynąć na modyfikację ustroju miejskiego i sytuację społeczno-prawną mieszczan. Natomiast już w 1628 r. na Podgórzu nie mieszkali „sławetni obywatele Szadku”, a znajdowało się tam tylko 16 poddanych chłopów, którzy wprawdzie nie odrabiali pańszczyzny, lecz świadczyli rentę pieniężną. W czasie najazdu szwedzkiego z drugiej połowy XVII w. Podgórze uległo zupełnemu zniszczeniu i odtąd mieścił się tam tylko folwark starościncki nazywany Wielką Wsią. W ten sposób Podgórze – przedmieście Szadku – przekształciło się w oddzielną jednostkę wiejską wchodzącą w skład zespołu dóbr królewskich. W XVIII i XIX w. mieszczanie szadeccy czynili starania o reinkorporowanie do terytorium miejskiego dawnego Podgórza, ale usiłowania ich nie zostały uwieńczone rezultatem.

Drugim przedmieściem Szadku była Bobownia. Znajdowała się w północnej części miasta, między dzisiejszymi ulicami 3 Maja (jeszcze w pierwszej połowie XIX w. określanej jako ulica Bobownia) a Stodolnianą. Nazwa Bobowni związana była z rozpowszechnioną tutaj w dawnych wiekach uprawą grochu. Najwcześniejsza wiadomość o Bobowni pochodzi z XVI w., kiedy stanowiła niezabudowany jeszcze grunt miejski. W 1552 r. znajdowało się tutaj 7 osadników świadczących rentę feudalną szadeckiemu plebanowi. W 200 lat później miejscowy proboszcz zakupił na własność pewną część gruntów znajdujących się na obszarze Bobowni i osadził na nich chłopów. Pod wzglę-

dem zewnętrznym Bobownia miała charakter wiejski i w drugiej połowie XIX w. łączny areal tamtejszych gruntów wynosił 186 morgów oraz mieszkały tam 264 osoby. Istniejące obecnie ulice powstałe na terenie Bobowni różnią się od pozostałych, a zabudowa ich przypomina wiejską. Wskutek zaszyłych zmian jedno przedmieście Szadku, dawne Podgórze, przekształciło się w wieś, a drugie pozostało wyodrębniającą się z całości częścią miasta.

Mimo wielokrotnych pożarów dawne rozplanowanie Szadku nie uległo zasadniczym zmianom. Na miejscu zdewastowanej działki lub spalonego domu powstawał najczęściej nowy obiekt, tylko w nieznacznym stopniu modyfikujący linie ulic oraz rynku, który zachował charakterystyczny kształt nieforemnego prostokąta.

Z dwóch wschodnich narożników rynku wybiegają równoległe ulice, Warszawska i Piotrkowska, usytuowane analogicznie również na planach pochodzących z początków XIX w. Przy zakończeniu tychże ulic uformował się plac zwany Nowym Miastem. Dzielnice o takich nazwach powstawały głównie w XVI i w pierwszej połowie XVII w. w ośrodkach miejskich posiadających rozwiniętą produkcję sukienniczą. Druga fala zakładania Nowych Miast wiąże się z przekształceniami urbanistycznymi wieku Oświecenia. Dzieje Szadku z kwitnącą tutaj niegdyś wytwórczością tekstylną dowodzą, że tutejsze Nowe Miasto było tworem okresu Renesansu i że w tej części osiedleni byli wówczas głównie sukiennicy. Wskutek upadku tkactwa dzielnica ta musiała zmienić swój funkcjonalny charakter. Później był tutaj pomocniczy plac targowy, niewątpliwie potrzebny w związku z rozwijającymi się stosunkami towarowo-pięniężnymi. Dzięki poczynaniom regulacyjnym z pierwszej połowy XIX w. Nowe Miasto otrzymało kształt prostokąta leżącego między dzisiejszą ulicą Warszawską a nieistniejącą już Senatorską, położoną wówczas na przestrzeni oddzielającej obecne ulice, Oplotki i Łaską. Nowe Miasto było w pierwszej połowie obszerniejsze od rynku, ale plan z 1891 r. wskazuje, że w drugiej połowie stulecia uległo zmniejszeniu.

W czasie regulacji nie tylko zmienił się kształt obecnego Nowego Miasta, ale również i północno-wschodniej części miasta. Dokładniej przedstawia to sporządzony w 1826 r. „Plan placu pod nr 16 z gruntem pod wiatrakami położonego [...]”. Plac ten leżał między drogą wiodącą do Lutomierska a dzisiejszą ulicą Glinnik i stanowił własność starościńską. Z powodu dość dużego oddalenia od gruntów należących do starostwa (znajdowały się one na terenie Wielkiej Wsi) został on około 1826 r. sprzedany mieszczanom. Powstała wówczas ulica Glinnik, której przedłużenie stanowił trakt wiodący do Łęczycy i przy niej też mieściły się trzy wiatraki. Na wschód od tejsze ulicy usytuowano miejsca przeznaczone dla stodół mieszczan, między którymi

miały być wytyczone dwie nowe ulice. Zaplanowane tutaj wyodrębnienie z terenu miejskiego zabudowań gospodarskich mieszczan-rolników było charakterystycznym zjawiskiem dla zagraryzowanych ośrodków miejskich, realizowanym coraz konsekwentniej od schyłku XVIII w., a szczególnie znalazło to wyraz w planach regulacyjnych z doby konstytucyjnej Królestwa Polskiego. W dzisiejszym układzie miasta nie ma wymienionych ulic, które miały biec wzdłuż linii stodoł znajdujących się koło drogi prowadzącej do Łęczycy.

Już od czasów pożarów i zniszczeń wojennych z XVII w. nie było w Szadku ratusza. W okresie prób restauracji miast czynionych przez Komisję Policji Obojga Narodów przy końcu XVIII w. starano się wyposażyć magistrat w odpowiedni budynek. W związku z tym w „Raporcie miasta Szadek” z 15 grudnia 1791 r. napisano, że „ratusza teraz miasto nie ma, atoli na wiosnę życzyłoby sobie wystawić drewniany z sklepem murowanym od ognia ubezpieczonym na archiwum, gdyż tenże murować bez szczególniejszej pomocy Prześwietnej Komisji Policji nie może być w stanie”. Lecz II rozbiór Rzeczypospolitej uniemożliwił zrealizowanie nawet tego skromnego przedsięwzięcia. Więc również i w XIX w. nie było tutaj ratusza, a następny projekt z 1826 r. także nie doczekał się realizacji. Obecna siedziba Miejskiej Rady Narodowej zbudowana została później.

Pochodzący z XIII–XIV w. kościół parafialny był pierwotnie drewniany i jak już zaznaczono, został spalony podczas najazdu krzyżackiego w 1331 r. Wzniesiono na jego miejsce nowy murowany, który został poświęcony w 1335 r., a następnie przebudowany w XV w. oraz w 1551 r. i 1778 r. Ponownie uległ pożarowi w 1802 r. i jeszcze w opisie z 1820 r. czytamy, że „kościół parafialny po spaleniu się w roku 1802 w dachu jest słaby i spustoszeniu podpada”. Później został odbudowany i w tej postaci został uwidoczniony na ilustracji pochodzącej z 1869 r.

Na rozplanowanie i zabudowę miasta wpłynęło również ulokowanie za czasów pruskich stałego garnizonu wojskowego. Uwidoczniono się to w południowej części miasta, a wzniesione na ten cel budynki spowodowały, że w okresie Królestwa Polskiego również stacjonowała tu załoga wojskowa. Prusacy wybudowali w „środku rynku odwach nierobiący żadnej ozdoby miastu i źle rozdysponowany”, czytamy w opisie historyczno-statystycznym Szadku sporządzonym w 1820 r. Wkrótce też ten szpecący budynek uległ rozbiórce. Wzdłuż drogi wiodącej do Wielkiej Wsi wybudowane zostały koszary oraz stajnie dla koni wojskowych, mieściła się tam także szkoła jazdy (*Reiterschule*).

Pożary i zniszczenia nie pozostawiły śladów po zainstalowanych tutaj w XVI w. wodociągach. System ten polegał na ciągu rur dostarczających do rynku wodę ze źródeł zwanych zagrodzińskimi. Tutaj znajdował się głów-

ny zbiornik, skąd woda była doprowadzana bezpośrednio do niektórych domów oraz zasilala studnie miejskie. W tymże rynku w XVI w. ulokowana była łaźnia, korzystająca niewątpliwie z urządzeń wodociagowych.

Wskutek wielokrotnych pozarów oraz zniszczeń trudno jest omówić dokładniej zabudowę dawnego Szadku. Możemy jednak stwierdzić, że w okresie Renesansu wznoszono tutaj kamienice mieszczańskie. Budynki takie byli w stanie wznosić jedynie bogatsi majstrzy tekstylni oraz kupcy. Okazalsze budowle wznosiła również szlachta, do której należała część nieruchomości miejskich. Później łącznie z upadkiem miasta zmniejszała się liczba domów oraz malały ich kształty i pogarszała się jakość. Bezpośrednio po zniszczeniach z połowy XVII w. w pośpiechu klecono dość prymitywne domostwa. W lustracji Szadku z 1661 r. podkreślono, że „tak tych domów co nie zgorzały, jako też i co się nowych domków i chatek wybudowało ...”. Okresowe zagęszczenie mieszkańców, mające miejsce bezpośrednio po zniszczeniach wojennych, spowodowane było wyłącznie dewastacją licznych budynków, których ubytek był proporcjonalnie większy od strat ludnościowych.

Liczba domów w Szadku w XVI–XX w.

Rok	Liczba domów	W tym szlacheckich
1507	329	
1569	360	
1616	310	34
1629	232	6
1630	183	
1633	137	
1661	84	4
1679	45	
1683	60	
1789	121	
1791	141	7
1810	157	
1868	256	
1890	280	
1921	334	

Przeciętna liczba mieszkańców 1 domu w Szadku w XVII–XX w.

Lata	Liczba mieszkańców
1673–1679	11,0
1791	6,4
1810	7,3
1868	5,7
1921	9,0

W końcu XVIII w. nie było w Szadku murowanych domów, co wskazuje, że po zniszczeniach wojennych wznoszono jedynie drewniane. W 1811 r. na łączną ilość 157 domów 150 krytych było słomą i szkudłami. Sprzyjało to rozprzestrzenianiu się pożarów. Wskutek odgórnego nacisku władz administracyjnych Królestwa Polskiego stan uległ powolnym zmianom, ale jeszcze w 1820 r. 130 domów stanowiły strzechy, natomiast zaczęło przybywać domów murowanych. W 1820 r. było ich 8 (5%), w 1868 r. 7 (2,7%), a w 1890 r. 21 (7,5%). W 1791 r. wokół rynku wybudowanych było 25 domów (17,7%), w ulicach 96 (68%), a na przedmieściach 18 (14,3%). W 1820 r. na przedmieściach stały tylko 2 budynki.

Miejsce zamieszkania
poszczególnych grup zawodowych w Szadku w 1791 r.

Zawód	Ogólna liczba	Liczba zam. w rynku		Liczba zam. w ulicach		Liczba zam. na przedmieściach	
		bezwzgl.	%	bezwzgl.	%	bezwzgl.	%
Rzemieślnicy	40	7	18,0	33	82,0	–	–
Kupcy	20	9	45,0	9	45,0	2	10,0
Szynkarze	7	3	43,0	4	57,0	–	–

Niektóre uwagi dla projektanta

Na podstawie niniejszego studium doszliśmy do wniosku, że Szadek składa się jakby z trzech zespołów ukształtowanych w różnych warunkach. Trzon stanowi rynek z przyległym doń placem kościelnym i fara, drugi zespół stanowi Nowe Miasto, a trzeci teren dawnej Bobowni wyróżniająca się od reszty miasta.

Odrębności te powstały w toku dziejów miasta i w pewnym stopniu zdołały się zachować do dnia dzisiejszego, aczkolwiek zaciera się różnica pomiędzy Nowym Miastem a resztą ulic. Należałoby rozważyć możliwość i celowość podkreślenia tej różnicy w planach rozwoju układu przestrzennego Szadku. Natomiast oczywista jest potrzeba zachowania obecnego charakteru rynku i upodobnienia nowej zabudowy do już istniejącej, z której część pochodzi z końca XVIII i początków XIX w.

Można również ewentualnie rozważyć możliwość zagospodarowania północno-wschodniej części miasta, na co zwrócono uwagę w pierwszej połowie XIX w.

Materiały kartograficzne i ikonograficzne

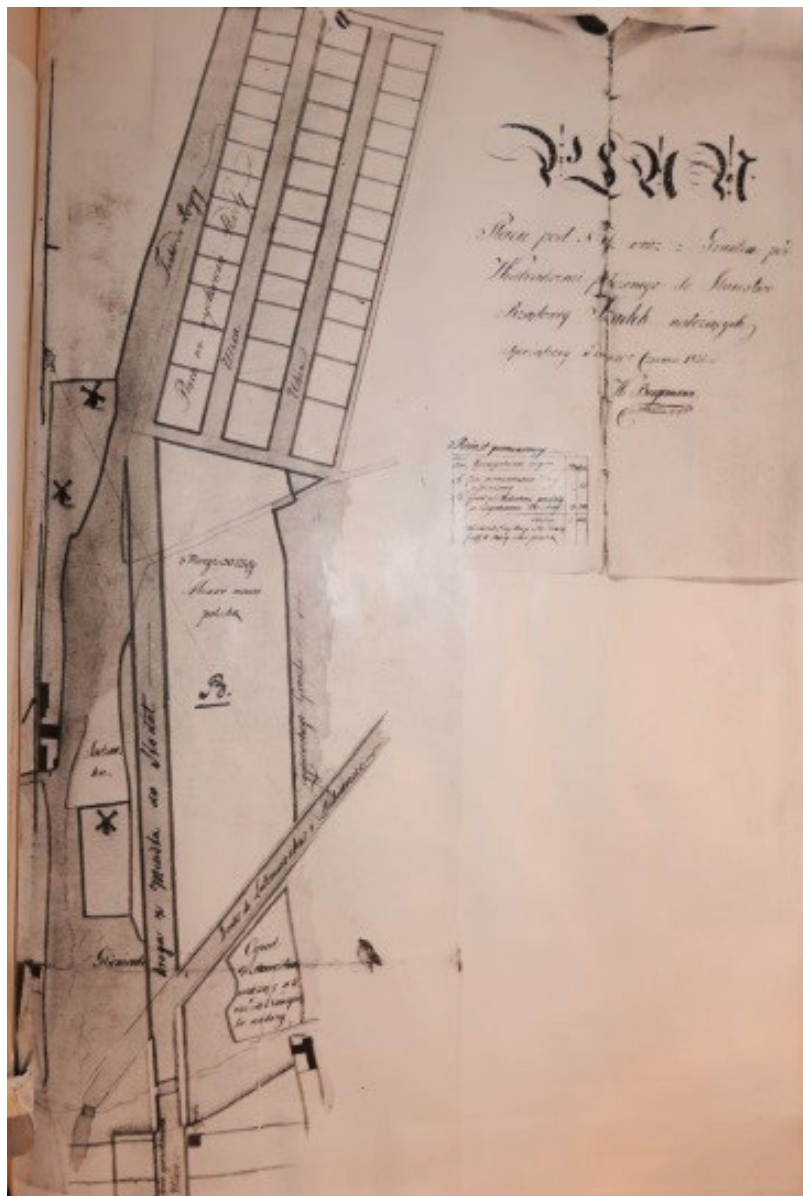
1. Mapa pomiarowa terytorium miasta powiatowego Szadek z roku 1824 – AGAD, sygn. AG 20/195-20.
2. Plan miasta powiatowego Szadek w obwodzie sieradzkim w Guberni Kaliskiej z pomiaru geometry Wilhelma Bergemanna z roku 1824 – AGAD, sygn. AG 33/184-3.
3. Plan placu pod nr 16 wraz z gruntem pod wiatrakami położonego do starostwa rządowego Szadek należących, sporządzony w dniu 20 czerwca 1825 r. W. Bergemann – AGAD, Komisja Województwa Kaliskiego, sygn. 1123.
4. Szadek – miasto i grunta około 1840 r. – AGAD, sygn. 486–19.
5. Szadek – plan z 1898 r. – AGAD, sygn. 132.
6. Rys do wybudowania domu mieszkalnego dla pana Horodyskiego w mieście Szadku, około 1830 r. – AGAD, Komisja Województwa Kaliskiego, sygn. 1123.
7. Kościół parafialny w Szadku, „Tygodnik Ilustrowany” 1869, nr 57.

Ryc. 2. Mapa pomiarowa terytorium miasta powiatowego Szadek z roku 1824 — AGAD, sygn. AG 20/195-20

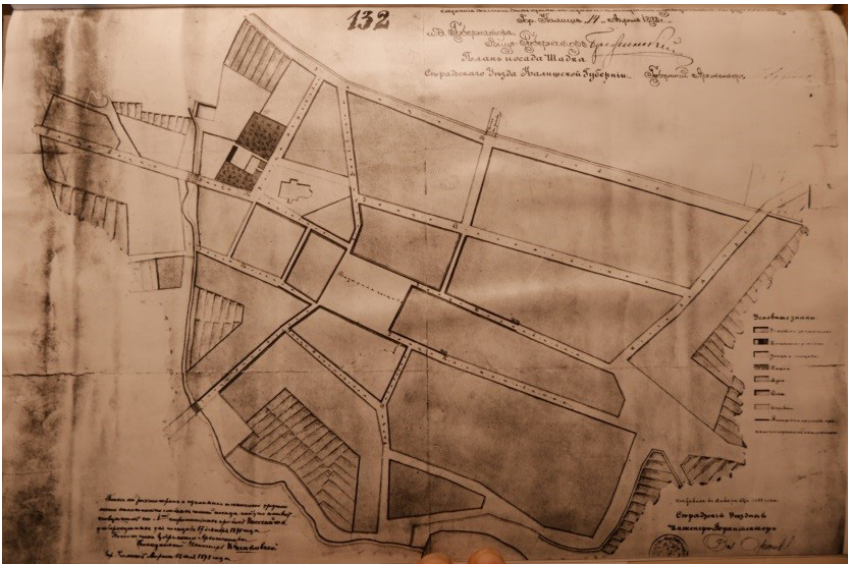
Ryc. 3. Plan miasta powiatowego Szadek w obwodzie sieradzkim w Guberni Kaliskiej z pomiaru geometry Wilhelma Bergemanna z roku 1824 — AGAD, sygn. AG 33/184-3

Ryc. 4. Plan placu pod nr 16 wraz z gruntem pod wiatrakami położonego do starostwa rządowego Szadek należących, sporządzony w dniu 20 czerwca 1825 r. W. Bergemann – AGAD Komisja Województwa Kaliskiego, sygn. 1123

Ryc. 5. Szadek – miasto i grunta około 1840 r. – AGAD, sygn. 486-19

Ryc. 6. Szadek – plan z 1898 r. – AGAD, sygn. 132

Ryc. 8. Kościół parafialny w Szadku, „Tygodnik Ilustrowany” 1869, nr 57

Bibliografia

- Goldberg J., *Studium historyczno-urbanistyczne Szadku*, 1961, mpis (zespół: 39/825/o Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i Urząd Wojewódzki w Łodzi; seria 9: Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury, jednostka 2848).
- Grossman H., *Struktura społeczna i gospodarcza Księstwa Warszawskiego na podstawie spisów ludności 1808–1810*, Warszawa 1925.
- Holsche A.C., *Geographie und Statistik von West- Süd- und Neu-Ostpreussen*, t. II, Berlin 1802.
- Holsche A.C., *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1564–1565*, cz. I, Bydgoszcz 1961.
- Holsche A.C., *Źródła dziejowe*, t. XIII, Warszawa 1883.
- Kossmann E.O., *Die deutschrechtliche Siedlung in Polen: dargestellt am Lodzer Raum*, Lipsk 1937.

- Marszał T., *Historia Szadku w „Studium historyczno-urbanistycznym” J. Goldberga*, „Biuletyn Szadkowski” 2020, t. 20, s. 37–54.
- Mączak A., *Sukiennictwo wielkopolskie XIV–XVII wieku*, Warszawa 1955.
- Parczewski A., *Monografia Szadku*, Warszawa 1870.
- Stobiecki R., Walicki J. (red.), „*Należę do polskiej szkoły historycznej*”. *Studia i szkice ofiarowane prof. Jakubowi Goldbergowi z okazji odnowienia doktoratu na Uniwersytecie Łódzkim*, Łódź 2010.

Spatial development of Szadek in J. Goldberg’s *Studium historyczno-urbanistyczne*

SUMMARY | *Studium historyczno-urbanistyczne Szadku* (Historical study of the development of Szadek), prepared by J. Goldberg in 1961, is a compendium of knowledge about the history of this town. It has not been published and exist in the form of typescript. The author, a distinguished Polish-Israeli historian, in the years 2010–2011 was a member of the editorial board of ‘Biuletyn Szadkowski’. *Studium* consists of six chapters, of which the first four deal with the history of Szadek from the Middle Ages to 19th century. The article highlights the second part of the study – two chapters and the related graphic material – concerned with the spatial development of the town.

KEYWORDS | Szadek, spatial development, J. Goldberg

| Informacje o artykule: przyjęto – 22.09.2020 r.; zaakceptowano – 25.06.2021 r.